

tül Bilgen), Ankara 2008; Dâvud-i Antâkî, *Tezki-retü üli'l-elbâb ve'l-câmî' li'l-acebi'l-ucâb*, Kahire 1282; G. Perrot, *Souvenirs d'un voyage en Asie mineure*, Paris 1864, s. 100-101; P. de Koning, *Trois Traités d'anatomie arabes*, Leiden 1903; M. Simon, *Sieben Bücher der Anatomie des Galen*, Leipzig 1906; E. G. Browne, *Arabian Medicine*, London 1921; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (Paris 1939) (haz. Aykut Kazancıgil – Sevim Tekeli), İstanbul 1982, s. 129-130; C. L. Elgood, *A Medical History of Persia and the Eastern Caliphate*, Cambridge 1951, s. 192-193; A. Vesalius, *Fabrica*, Bruxelles 1964; Ahmet Hulûsi Köker – Ali Rıza Karabulut, "Anatomi Bilgileri", *Abdüllatif Bağdâdî*, Kayseri 1992, s. 31; Esin Kâhya, *Şemseddin-i İtâkî'nin Resimli Anatomi Kitabı*, Ankara 1996; a.m.f., "Bizde Disseksiyon Ne Zaman ve Nasıl Başladı?", *TTK Belleten*, XLIII/172 (1979), s. 739-759; Max Meyerhof, "Ibn an-Nafis (XIIIth Cent.) and His Theory of the Lesser Circulation", *ISIS*, XXIII (1935), s. 100-120; Yûsuf Mahlûf, "et-Teşrih", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2002, VI, 445-451; Yûnus Kerâmetî, "Teşrih", *DMBİ*, XV, 363-369; İlhan Kutluer, "Câlinûs", *DİA*, VII, 33; Emilie Savage-Smith, "Tashrih", *El²* (Ing.), X, 354-356.

ESİN KÂHYA

TEŞRİK

(التشريق)

Kurban bayramının son üç gününü kapsayan zaman dilimine ve zilhicce ayının belli günlerinde farz namazların ardından söylenen tekbire verilen ad.

Sözlükte "doğuya doğru gitmek; eti parçalayıp kayalar üzerine sererek güneşte kurutmak; yüksek sesle tekbir almak, bayram namazını kılmak için musallâya (müşerrak) çıkmak" anlamlarındaki **teşrih**, terim olarak zilhiccenin muayyen günlerinde farz namazların ardından özel lafızlarla tekbir getirmeyi ifade eder. Bu tekbirlere "teşrih tekbirleri" (tekbîrâtü't-teşrih), tekbirlerin alındığı günlere "teşrih günleri" (eyyâmü't-teşrih) denilir. Tekbirü't-teşrih lafzını daha çok Hanefîler ile Zeydîler ve bir kısım Mâlikîler, eyyâmü't-teşrihî fıkıh mezheplerinin tamamı kullanır. Şâfiîler ve Hanbelîler bayram günlerinde bayram namazı ve hutbesi dışında söylenen tekbirlerden çarşı, pazar, cami, ev gibi yerlerde namazlara bağlı olmadan alınanlara "mürsel / mutlak tekbir", namazların arkasından alınanlara "mukayyed tekbir" adını verirler (Şîrbînî, I, 314).

Zilhiccenin 9-13. günleri arasında yoğun bir şekilde icra edilen hac menâsikinin çeşidi, mekânı, vakti gibi hususlar dikkate alınarak bu ayın 8. günü "terviye", 9. günü "arefe", 10. günü "nahr / zebh" günü, 11-13. günleri teşrih günleri diye adlandırılır.

Ayrıca dört gün olan kurban bayramının ilk üç gününde kurban kesilebildiği için bu günlere "eyyâmü'n-nahr" adı da verilir. Bayramın birinci gününden sonraki üç güne teşrih denmesi yaygın olmakla birlikte arefe ve nahr günlerini ilâve etmek suretiyle bunun sayısını beş güne çıkaranlar da vardır. Hacılar zilhiccenin 11-13. gecelerini Mina'da geçirirler ve bu günlerde tekbirle cemrelere taş atarlar. Bu üç güne ve namazların ardından alınan tekbirlere teşrih isminin verilmesinin sebepleri hakkında, eskiden bayramın ilk günü kesilen kurbanların etlerinin taşlara serilerek güneşte kurutulması, bayram namazının bayramın ilk günü işrak vaktinde kılınmaya başlanması ve farz namazların arkasından okunan tekbirlerin çoğunun bu günlere denk gelmesi gibi açıklamalar yapılmıştır (*Lisânü'l-'Arab*, "şrk" md.; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîkî, s. 185). Buna bağlı olarak arefe ile bayramın birinci günü de teşrih günlerine dahil olmuştur. Bazı âlimler, kelimenin "tekbiri yüksek sesle söylemek" anlamıyla bağlantı kurup tekbirlere bundan dolayı teşrih isminin verildiğini söylemişlerdir (Serahsî, II, 44; Kâsânî, I, 198; Şevkânî, III, 357).

Kur'an-ı Kerim'de teşrih kelimesi geçmemekle birlikte bu tekbirlere ve teşrih günlerine delâlet eden âyetler yer almaktadır (el-Bakara 2/198-203; el-Hac 22/27-37). Fakihlerin çoğunluğuna göre belli günlerde Allah'ın zikredilmesinin istendiği âyetlerde (el-Bakara 2/203) kastedilen günler teşrih günleri, zikirden maksat teşrih tekbirleridir. Bu tekbirler, Allah'ın konukları sayılan hacıların Kâbe'den yükselen tekbir ve zikirlerine bütün dünya müslümanlarının katılıp Allah'ın yüceliğini ilân etmelerini anlatır. Söz konusu âyetlerle ilgili çeşitli yorumlar bulunmakla birlikte İbn Abbas'ın, "Allah'ı sayılı günlerde zikredin" âyetindeki (el-Bakara 2/203) "sayılı günler"i eyyâmü't-teşrih, "Bilinen günlerde Allah'ın ismini zikretsinler" âyetinde geçen (el-Hac 22/28) "bilinen günler"i de zilhiccenin ilk on günü diye yorumladığı nakledilir. Hz. Peygamber zilhicce ayının ilk on gününde yapılacak ibadetlerin faziletçe üstün olduğunu, teşrih günlerinin yeme içme ve zikir günleri sayıldığını (Müslim, "Şiyâm", 144-145), dolayısıyla bu günlerde oruç tutulmayacağını belirtmiş, aynı günlerde tekbir, tehlîl ve tahmîdlerin çoğaltılmasını istemiş (Şevkânî, III, 354), kendisi de teşrih tekbirlerini okumuştur (Dârekutnî, II, 49). Çeşitli mezheplere göre teşrih günlerinde oruç yasağının istisnaları bulunmakla birlikte en önemlisi hacda ihşâr durumuy-

la ilgilidir (Vehbe ez-Zühaylî, III, 290, 298, 302; bk. İHSÂR). Bazı hadislerde teşrih kelimesi kısmen tekbir ve bayram namazı anlamında kullanılmıştır (Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, II, 195). Kaynaklarda sahâbîlerin teşrih günlerinde namazların ardından tekbir getirdiklerine dair pek çok rivayet mevcuttur (Serahsî, II, 43; Bedreddin el-Aynî, VI, 292).

Fakihler ilgili âyet ve hadisler ile sahâbe görüş ve uygulamalarını dikkate alarak teşrih tekbirlerinin lafzını, hükmünü, başlangıç ve bitiş vakitlerini belirlemeye çalışmışlardır. Hanefî, Hanbelî, Zâhirî ve Zeydî mezheplerine göre teşrih tekbirleri "Allâhüekber Allâhüekber lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber Allâhüekber ve lillâhî'l-hamd" şeklindedir. Bazı kaynaklarda bu lafızlar Hz. İbrâhim'e nisbet edilmiştir (İbn Âbidîn, II, 178-180; ayrıca bk. es-Sâfât 37/100-110). Mâlik ve Şâfiî teşrih tekbirlerinin üç defa "Allâhüekber" denilerek yerine getirileceğini söylerken sonraki dönem Şâfiî ve Mâlikî fakihleri diğer mezheplerce belirlenen tekbir ibaresinin okunmasını da uygun görmüştür. Şâfiîler ayrıca buna, "Lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber Allâhüekber ve lillâhî'l-hamd; Allâhüekber kebîren ve'l-hamdü lillâhî kesîren ve sübhânellâhî bük-raten ve aslâ" lafızlarının eklenmesinin uygun olacağını, ardından, "Lâ ilâhe illallâhü ve lâ na'büdü illâ İyyâhü muhlisîne lehü'd-dîne ve lev kerihel-kâfirûn; Lâ ilâhe illallâhü vahdeh sadaka va'deh ve nasara abdeh ve hezeme'l-ahzâbe vahdeh; Lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber" ibarelerinin kılınmasının müstehap olduğunu söylemişlerdir (Şîrbînî, I, 315). Osmanlı bestekârı Buhârîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin teşrih tekbiri için yaptığı segâh makamındaki beste İslâm âleminde geniş kabul görmüştür. Teşrih tekbirleri Hanefîler'e göre vâcip, Hanbelîler, Şâfiîler ve Zeydîler ile bazı Hanefî âlimlerine göre sünnet, Zâhirîler ve Mâlikîler'e göre mendup, Ca'ferîler'e göre müstehaptır. Fakihler, arefe gününden önce ve bayramın dördüncü gününden sonra tekbir alınmayacağı ve cemaatle kılınan farz namazların arkasından tekbir alınması gerektiği hususunda ittifak etmiştir.

Teşrih tekbirlerinin başlangıç ve bitiş vakitleri hususunda Hanefî mezhebinde tercih edilen ve günümüze kadar uygulanan Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed'in görüşlerine göre arefe günü sabah namazı ile bayramın dördüncü günü ikinci namazı arasında yirmi üç vakit farz namazdan sonra, Ebû Hanîfe'ye göre ise sadece arefe günü sabah namazı ile bayramın birin-

TEŞRİK

ci günü ikinci namazı arasında sekiz vakit farz namazın ardından tekbir alınır. Mâlikîler'e göre teşrik tekbirleri, bayramın birinci günü öğle namazından dördüncü günü sabah namazına kadar on beş vakit farz namazın arkasından alınır. Hanbelîler ve Şâfiîler, teşrik tekbirlerinin vaktini kişinin hac görevini ifa edip etmemesine göre belirlemişlerdir. Şâfiîler'de tercih edilen görüşe göre hacda bulunan kişi, telbiye görevinin bitimini izleyen bayramın birinci günü öğle namazı ile dördüncü günü sabah namazı arasında tekbir getirir; hacı olmayanlar da bu konuda onlara tâbidir. Hacı olmayanların arefe günü akşam namazı ile bayramın dördüncü günü sabah namazı veya arefe günü sabah namazı ile bayramın dördüncü günü ikinci namazı arasında tekbir getirecekleri şeklinde iki görüş daha bulunmaktadır; Şâfiî çevrelerinde uygulama bu son görüş doğrultusundadır. Hanbelîler'e göre hacılar bayramın birinci günü öğle namazı ile dördüncü günü ikinci namazı, hacı olmayanlar arefe günü sabah namazı ile dördüncü günü ikinci namazı arasında tekbir getirir. Zâhirîler'e ve Zeydîler'e göre arefe günü sabah namazı ile bayramın son günü ikinci vakti, Ca'ferîler'e göre ise bayramın birinci günü öğle namazı ile üçüncü günü sabah namazı arasında tekbir alınır.

Bu tekbirlerin vaktinde cemaatle eda edilen farz namazların ardından alınacağı hususunda görüş birliği varsa da diğer namazların arkasından tekbir alınıp alınmayacağı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre cemaatle veya tek başına kılınan bütün farz namazların ardından, Ebû Hanîfe'ye göre ise sadece cemaatle kılınan farz namazların arkasından tekbir alınır. Hanefî mezhebinde teşrik günlerinde kazâya kalan namazın bu günler içinde kazâ edilmesi durumunda tekbir alınacağı, daha sonra kazâ edilmesi halinde alınmayacağı görüşü benimsenmiştir. Farz namazların dışındaki namazlarda tekbir getirilmeyeceği kabul edilmeyle birlikte Belhî fakihler bayram namazlarında bu tekbirlerin getirilmesini câiz görmüş, bu görüş Hanefî çevrelerinde uygulanmış ve günümüze kadar devam etmiştir. Mâlikîler'e göre sadece vaktinde eda edilen farz namazların ardından tekbir alınır, kazâ namazları ile nâfile namazların arkasından alınmaz. Şâfiîler'de tercih edilen görüşe göre teşrik günlerinde nezir ve nâfileler dahil bütün namazların arkasından tekbir getirilir. Hanbelîler, edâ veya kazâ suretiyle cemaatle kılınan farz na-

mazlardan sonra tekbir getirileceği görülmüştür. Öte yandan Hanbelî fakihlerinden bazıları tek başına namaz kılınanların tekbir almasının sünnet olduğunu ve cuma namazı gibi cemaatle kılındığı için bayram namazında da tekbir alınması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Zâhirîler'e ve Zeydîler'e göre farz ve nâfile namazların ardından tekbir getirilir.

Fıkıh mezheplerinde genel kabul gören görüşe göre namaz kılmakla mükellef olan herkes, yolcu veya mukîm, kadın veya erkek teşrik tekbirlerini alır. Ebû Hanîfe ise yalnız cuma ve bayram namazlarını kılmakla yükümlü olanlara cemaatle namaz kılmaları halinde tekbirin vâcip olduğu, ayrıca cuma ve bayram namazları ile yükümlü tutulmayanların cemaatle namaz kılmaları halinde tekbir alacakları kanaatinde. Teşrik tekbirlerinin selâmdan sonra bir kere alınması yeterlidir. Hanbelî ve Zeydî mezheplerine göre bunun üç defa tekrarlanması menduptur. Erkekler tekbiri açıktan, kadınlar gizlice alır. Cemaatle kılınan namaza sonradan yetişen kişi lâhik gibi namazını tamamlayınca tekbir getirir. Bir namazda sehiv secdesiyle teşrik tekbiri bir araya gelirse önce sehiv secdesi yapılır, ardından teşrik tekbiri alınır. İmam unutursa cemaat tekbir getirir. Tekbiri unutan kişi, konuşma gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmadıkça veya camiden çıkmadıkça tekbir alabilir. Tekbirin araya fâsıla girmeden selâmdan hemen sonra alınması menduptur. Selâmdan sonra tekbir getirmeden konuşulması halinde tekbir yükümlülüğü düşer ve bu şekilde davranan kişi günahkâr olur. Teşrik tekbirlerini almak için abdest şart değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, İstanbul 1317, I, 843; Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdullah Hâşim el-Yemânî el-Medenî), Kahire 1386/1966, II, 49-50; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, V, 91; VII, 28-29, 275-276; Bâcî, *el-Müntekâ*, Kahire 1311, III, 42-48; Şirâzî, *el-Muhezzeb*, I, 128-129; Serahsî, *el-Mebsût*, II, 42-45; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî, *Şerḥu Edebi'l-kâtib*, Kahire 1350/1931, s. 185; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 195-198; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. M. Sâlim Muhaysin - Şa'bân M. İsmâil), Kahire, ts. (Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-Arabîyye), II, 393-399; Nevevî, *el-Mecmû'*: *Şerḥu'l-Muhezzeb* (nşr. M. Necîb el-Mutîî), Riyad 1423/2003, V, 26-35; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylâî, *Naşbü'r-râye*, [baskı yeri yok] 1393/1973 (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), II, 195, 222-224; Şemseddin İbn Müfliḥ, *Kitâbü'l-Fürû'* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Beyrut 1405/1985, II, 146-148; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, Beyrut 1388/1969, I, 244-245; İbnü'l-Murtazâ, *el-Baḥrû'z-zehḥâr*, San'a 1409/1988, II, 66-69; Bedreddin el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), VI, 289-293; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kaḍîr*, Beyrut, ts. (Dâru'l-fikr), II, 80-83; Hattâb, *el-*

Mevâhibü'l-celîl, Kahire 1328, II, 185, 198; Şirbînî, *Muğni'l-muḥtâc*, I, 314-315; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kunâ*, II, 57-60; Şevkânî, *Neylû'l-evṭâr*, III, 354-358, 386-389; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr* (Kahire), II, 177-181; Mehmet Cemal Ögüt, *Tekbir: Tekbiri Teşrik*, İstanbul 1947, s. 38-80; Tahir Olgun [Tâhirülmevlevî], *Müslümanlıkta İbadet Tarihi* (haz. Abdullah Işıklar), İstanbul 1963, s. 84-85; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1405/1985, II, 381-386; III, 290, 298, 302; Ahmed b. Kâsım es-San'ânî, *et-Tâcü'l-müzheb*, San'a 1414/1993, I, 153; Abdülkadir Karahan, "Teşrik", *İA*, XII/1, s. 201-202; "Eyyâmü't-teşrik", *Mv.F*, VII, 320-326; "Şalâtü'l-İdeyn", *a.e.*, XXVII, 249-250.

FAHRETTİN ATAR

TEŞTİR

(تشطير)

Bir gazelde
her beytin iki mısraı arasına
iki, üç veya dört mısra ilâvesiyle
oluşturulan bentlerle
yazılan musammat
(bk. DİVAN EDEBİYATI; MUSAMMAT).

TEŞVİKİYE CAMİİ

İstanbul'da
XIX. yüzyılın ortalarında
inşa edilen cami.

Teşvikiye'de bugünkü caminin yerinde III. Selim tarafından 1209'da (1794-95) yaptırılan bir cami bulunuyordu. Abdülmecid'in 1270'te (1854) fevkanî şekilde yeniden inşa ettirdiği mevcut yapı II. Abdülhamid zamanında 1294 (1877) ve 1309 (1891-92) yıllarında onarım görmüştür. Yapının ilk mimarının Krikor Amira Balyan olduğu tahmin edilmektedir. Abdülmecid döneminde Garabet Balyan ve oğlu Nikogos Bey birlikte çalışmış, 1294'teki onarımını Küçük Yorgi Kalfa, 1309'daki yenilemeyi ise Yuvan Efendi yapmıştır. Kapı üzerindeki kitâbe 1209 tarihlidir. Cami bir avlu içinde inşa edilmiş olup eğimli arazide kurulduğu için güney tarafı bodrum kat üzerinde yükselen fevkanî bir yapıdır. Harim bölümü 13 x 12 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen planda gelişir. Hemen önünde yer alan hünkâr kasrı ve dairesi yaklaşık 24 x 15 m. boyutlarındadır; zemin katının bir bölümü son cemaat yeri olarak kullanılan büyükçe bir mekândır. Hünkâr kasrının asil mekânın iki katını aşan büyüklüğü esas caminin ön cephedenen algılanmasını engeller. Giriş cephesi alışlagelen klasik düzenlemenin dışında farklı şekilde tasarlanmıştır. Girişi içeri alınan ön cephede hünkâr kasrı iki yanda dışa çıkın-